

سازمان تحقیقات،
آموزش و ترویج کشاورزی

یادداشت سیاستی

یادداشت سیاستی، تلاشی برای ارائه تحلیل‌های راهبردی، شواهد مبتنی بر داده و پیشنهادهای سیاستی کاربردی با رویکردی اقتصادی، اجتماعی و ترویجی در راستای ارتقای بهره‌وری، امنیت غذایی و توسعه پایدار کشاورزی

شماره: ۱

۱۴۰۵/۰۶/۱

موضوع:

بررسی آثار اقتصادی اصلاح ارز ترجیحی

بر نهاده‌های وارداتی

زیر نظر کمیته داوری

دفتر امور اقتصادی

سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی

بررسی آثار اقتصادی اصلاح ارز ترجیحی بر نهاده های وارداتی

تهیه کننده: شهروز خرمی^۱

همکاران: صفت اله رحمانی^۲، علیرضا شریف مقدسی^۳، ناصر آسیابانی^۴

(۱) عضو هیات علمی موسسه تحقیقات علوم دامی کشور؛ (۲ و ۳) اعضای هیات علمی دفتر امور اقتصادی سازمان تات؛ (۴) محقق اقتصادی دفتر امور اقتصادی سازمان تات

(۱) مقدمه

سیاست ارزی دولت در زمینه «تغییر رویکرد تخصیص ارز در ابتدای زنجیره و انتقال یارانه به انتهای زنجیره و مصرف کننده نهایی» از دی ماه سال ۱۴۰۴ آغاز گردید. دولت هدف از این بازطراحی را حذف رانت ناشی از چندنرخ بودن ارز، کاهش نااطمینانی برای فعالان اقتصادی و ایجاد ثبات پایدار در بازار اعلام کرده است. بدیهی است، رشد قیمتی نهاده های تولید ناشی از اعمال سیاست جدید ارزی، بنگاه های تولیدی بخش کشاورزی به خصوص بخش دام و طیور را تحت تاثیر قرار داده و به طور مستقیم بر امنیت غذایی خانوار اثر می گذارد. لذا، بررسی اثرات اصلاح نرخ ارز ترجیحی بر قیمت نهاده های دامی، به دلیل وابستگی شدید زنجیره تولید گوشت مرغ و تخم مرغ به این نهاده ها، از اهمیت راهبردی برخوردار است. برای این منظور، با استفاده از روش هزینه یابی از پایین به بالا، قیمت تمام شده ی چهار نهاده ی اصلی دامی (ذرت، دانه ی سویا، کنجاله ی سویا و جو) در سه سطح قیمتی محاسبه شده است. داده های پایه شامل قیمت های جهانی (FOB)، هزینه های حمل و نقل و مبادله، نرخ تعرفه ی یک درصدی، هزینه های داخلی ثابت (ترخیص، تخلیه و انبارداری) و سود هفت درصدی بازرگان از منابع معتبر استخراج گردیده است.

(۲) اثرات اصلاح ارز ترجیحی

سیاست تخصیص ارز ترجیحی برای واردات نهاده های دامی، یکی از حساسترین ابزارهای حمایت از امنیت غذایی در ایران محسوب می شود. با توجه به اینکه نهاده های مذکور بین ۶۰ تا ۷۰ درصد از هزینه جیره غذایی طیور را تشکیل می دهند. هرگونه تغییر در این سیاست - اعم از تعدیل نرخ یا حذف کامل - به دلیل وابستگی شدید زنجیره تولید گوشت مرغ و تخم مرغ به نهاده های وارداتی (ذرت، کنجاله سویا، دانه سویا و جو)، یک تکانه چندوجهی به بخش دام و طیور وارد می کند.

یک نکته مهم، تفاوت فاحش بین مبنای محاسباتی و مبنای واقعی قیمت ارز در بازار است. اگر سیاست گذار صرفاً به مقایسه نرخ های ارزی (۱۵۲ هزار تومانی در برابر ۱۷۵ هزار تومانی) اکتفا کند و افزایش را حدود ۱۴.۶ درصد برآورد نماید، دچار یک خطای استراتژیک خواهد شد^۱؛ چراکه بازار در حال حاضر با قیمت مصوب فعلی تنظیم شده است که به مراتب پایین تر از سطح محاسباتی نرخ ۱۵۲ هزار تومانی قرار دارد (به دلایلی از جمله نتیجه اعمال یارانه های پنهان، ذخایر قبلی یا کاهش عوارض). بنابراین، تکانه واقعی پیش رو، جهش از قیمت مصوب فعلی

^۱ به منظور راحتی مقایسه، اعداد و ارقام با واحد تومان ذکر شده است.

بازار به سطح سناریوی ۱۷۵ هزار تومان است که افزایشی بین ۴۳ تا ۶۴ درصد (و نه ۱۴.۶ درصد) را به همراه خواهد داشت. این تحقیق با تفکیک دقیق این سه سطح قیمتی، به سیاست‌گذار کمک می‌کند تا شدت واقعی تکانه را درک کرده و راهکارهای جبرانی متناسب با آن را طراحی نماید.

برای محاسبه اثر تغییر نرخ ارز، سه مبنای قیمتی زیر در نظر گرفته شده اند:

- **وضعیت گذشته:** قیمت محاسباتی با نرخ ارز ۲۸ هزار و پانصد تومانی.
 - **قیمت مصوب فعلی بازار:** این مبنا، وضعیت واقعی بازار را نشان می‌دهد، که در عمل مبادلات بازار در این قیمت انجام می‌گیرد و خط‌پایه واقعی تصمیم‌گیری برای تولیدکننده و مصرف‌کننده محسوب می‌شود.
 - **سناریوی آینده:** قیمت محاسباتی با نرخ ارز ۱۷۵ هزار تومانی.
- در ادامه درصد رشد و ضریب افزایش قیمت چهار نهاده دامی اصلی در دو قیمت فعلی و سناریوی آینده نسبت به سناریوی پایه محاسبه شده است (جدول ۱).

جدول (۱) میزان تاثیر اصلاح ارز ترجیحی بر نهاده های دامی (واحد: تومان)

نهاده	قیمت با ارز ۲۸ هزار و پانصد (وضعیت گذشته)	قیمت بازار (وضعیت فعلی)	قیمت سناریوی با ارز ۱۷۵ هزار (آینده)	جهش اول: رشد از گذشته به بازار فعلی	جهش دوم: رشد از بازار فعلی به سناریوی ۱۷۵۰۰۰ تومانی
دانه سویا	۱۶,۸۰۰	۶۲,۰۰۰	۱۰۱,۴۸۰	افزایش ۲۶۹٪ (۳.۶۹ برابر)	افزایش ۶۳.۷٪ (۱.۶۴ برابر)
ذرت	۱۱,۵۶۴	۴۸,۴۲۰	۶۹,۴۵۰	افزایش ۳۱۸.۷٪ (۴.۱۹ برابر)	افزایش ۴۳.۴٪ (۱.۴۳ برابر)
کنجاله سویا	۱۷,۷۰۵	۷۵,۰۰۰	۱۰۷,۰۱۶	افزایش ۳۲۳.۶٪ (۴.۲۳ برابر)	افزایش ۴۲.۷٪ (۱.۴۳ برابر)
جو	۱۱,۲۴۰	۴۲,۰۰۰	۶۷,۴۷۳	افزایش ۲۷۳.۷٪ (۳.۷۴ برابر)	افزایش ۶۰.۷٪ (۱.۶۱ برابر)

(۱-۲) قیمت نهاده ها با ارز ۲۸ هزار و پانصد تومانی (وضعیت گذشته):

قیمت تمام‌شده هر کیلوگرم نهاده وارداتی در بنادر ایران با ارز ترجیحی ۲۸ هزار و پانصد تومانی در ستون اول جدول (۱) درج شده است. این نرخ‌ها تنها بر مبنای اطلاعات گذشته است و امروزه وجود خارجی ندارد؛ چراکه ارز ۲۸ هزار و پانصد ۰ به‌کلی از چرخه تأمین حذف شده است. هدف از آوردن این ستون، ایجاد یک خط‌پایه برای اندازه‌گیری میزان تکانه‌ی است که تاکنون به بازار وارد شده است.

(۲-۲) قیمت بازار (وضعیت فعلی):

قیمت‌های درج‌شده در ستون دوم جدول، قیمت‌های فعلی بازار هستند. این قیمت‌ها نتیجه اعمال یک سیاست ترکیبی به شرح ذیل هستند:

- بخشی از نهاده‌ها با نرخ ۱۵۲ هزار تومانی تأمین می‌شوند.
 - بخشی دیگر از ذخایر خریداری‌شده با ارز ۲۸ هزار و پانصد (یا ارزهای قبلی) تغذیه می‌شوند.
 - یارانه‌های پنهان، کاهش عوارض و مداخلات تنظیم‌بازاری نیز در شکل‌گیری این قیمت‌ها نقش دارند.
- به‌همین دلیل، قیمت بازار فعلی به‌مراتب پایین‌تر از قیمت محاسباتی نرخ ۱۵۲ هزار تومان است (برای نمونه، قیمت محاسباتی ذرت با نرخ ۱۵۲ حدود ۶۰,۶۰۷ تومان برآورد شده، در حالی که قیمت مصوب بازار ۴۸,۴۲۰ تومان است). لذا، این ستون، مبنای واقعی برای تولیدکننده و سیاست‌گذار محسوب می‌شود و هرگونه تغییر آتی باید نسبت به همین سطح سنجیده شود.

(۲-۳) قیمت نهاده‌ها با سناریوی ارز ۱۷۵ هزار تومانی (آینده):

این ستون، قیمت تمام‌شده هر نهاده را در صورتی نشان می‌دهد که نرخ ارز ترجیحی از سطح فعلی (۱۵۲ هزار) به ۱۷۵ هزار تومان افزایش یابد و سایر مؤلفه‌ها (هزینه حمل، تعرفه، سود بازرگان و هزینه‌های داخلی) ثابت بمانند. این قیمت‌ها یک هشدار کمی هستند و نشان می‌دهند که در صورت اجرای این سناریو، قیمت نهاده‌ها در بهترین حالت (یعنی با فرض تداوم یارانه‌های فعلی) به این ارقام خواهد رسید.

قیمت تمام‌شده هر نهاده با نرخ ارز ۱۷۵ هزار تومان در ستون سوم درج گردیده است. در این محاسبه سایر مؤلفه‌ها (هزینه حمل، تعرفه، سود بازرگان و هزینه‌های داخلی) ثابت فرض شده است. قیمت‌های درج شده در این ستون نشان می‌دهند که در صورت اجرای این سناریو، قیمت نهاده‌ها در بهترین حالت (یعنی با فرض ثبات سایر عوامل) به این ارقام خواهد رسید.

(۳) تبیین اثر جهش‌ها

(۱-۳) جهش اول: نتایج تغییر نرخ ارز از گذشته به قیمت‌های فعلی بازار بر قیمت نهاده‌ها

- افزایش قیمت‌ها از نرخ ارز ترجیحی ۲۸۵۰۰ تومانی به وضعیت فعلی آثار زیر را در بر داشته است:
- میانگین افزایش قیمت نهاده‌ها در این جهش حدود ۳۰۰ درصد (۴ برابر) است که بیانگر یک تکانه بی‌سابقه به زنجیره تأمین نهاده‌ها بوده است.
 - ذرت و کنجاله سویا بیشترین رشد قیمت (بیش از ۴ برابر) را تجربه کرده‌اند که نشان‌دهنده وابستگی شدیدتر این دو نهاده به ارز ترجیحی در گذشته و همچنین افزایش بیشتر هزینه‌های حمل، گمرکی و غیره برای آنهاست.
 - دانه سویا و جو رشد قیمت کمتری (حدود ۳.۷ برابر) داشته‌اند که می‌تواند به دلیل تفاوت در ساختار قیمت‌گذاری جهانی یا سهم بالاتر هزینه‌های ثابت داخلی در قیمت نهایی آنها باشد که تا حدی اثر تکانه ارزی را تعدیل کرده است. لازم به ذکر است، این جهش قبلاً رخ داده و بازار خود را با آن تطبیق داده است. همچنین، تولیدکنندگان هزینه‌ها و تولید خود را بر اساس آن تنظیم کرده‌اند.

(۲-۳) جهش دوم: پیش بینی افزایش نرخ ارز فعلی به سناریوی آینده

در جهش دوم، میزان **تکانه آینده** در صورت افزایش نرخ ارز به ۱۷۵ هزار تومان را نشان می‌دهد. این جهش، آثار زیر را در بر داشته است (جدول ۲):

- میانگین افزایش قیمت‌ها در این جهش حدود ۵۲ درصد (۱.۵ برابر) است که بسیار بیشتر از افزایش ۱۴.۶ درصدی نرخ ارز (۱۵۲ به ۱۷۵) است.
- **دانه سویا و جو** بیشترین آسیب را از این جهش خواهند دید (افزایش بیش از ۶۰٪). دلیل این امر، سهم بالاتر هزینه‌های حمل و تراکنش در قیمت نهایی این دو نهاده (نسبت به ذرت و کنجاله) است که باعث می‌شود تغییرات ارزی با شدت بیشتری در قیمت نهایی آن‌ها منعکس شود.
- **ذرت و کنجاله سویا** با وجود اینکه جهش اول را شدیدتر تجربه کرده بودند، در جهش دوم رشد کمتری (حدود ۴۳٪) دارند که نشان می‌دهد ساختار قیمت‌گذاری این دو نهاده تا حدی توانسته خود را با نوسانات ارزی تطبیق دهد، یا اینکه سهم هزینه‌های ثابت داخلی در آنها بیشتر است.

جدول (۲) اثرات اصلاح ارز ترجیحی در دو سناریوهای مختلف

عامل مؤثر	دانه سویا	ذرت	کنجاله سویا	جو
جهش اول:	۲۶۹٪	۳۱۸.۷٪	۳۲۳.۶٪	۲۷۳.۷٪
(۲۸.۵ هزار تومانی به قیمت بازار)		(بیشترین)	(بیشترین)	
جهش دوم:	۶۳.۷٪	۴۳.۴٪	۴۲.۷٪	۶۰.۷٪
(قیمت بازار به ۱۷۵ هزار تومانی)	(بیشترین)			(دومین)

(۳-۳) دلایل تفاوت‌ها در افزایش قیمت نهاده‌های مختلف

- ۱- **ساختار قیمت جهانی:** قیمت پایه (FOB) هر نهاده متفاوت است. نهاده‌ای که قیمت جهانی بالاتری دارد (مانند کنجاله سویا)، با افزایش نرخ ارز، افزایش ریالی مطلق بیشتری را تجربه می‌کند.
- ۲- **سهم هزینه حمل و تراکنش:** نهاده‌هایی که سهم هزینه حمل در قیمت CIF آنها بالاتر است (مانند جو و دانه سویا)، در جهش دوم حساسیت بیشتری به تغییرات ارز نشان می‌دهند.

(۴) جمع‌بندی نهایی و پیامدهای راهبردی

- **تکانه اصلی قبلاً رخ داده است:** جهش اول (افزایش ۲۷۰ تا ۳۲۰ درصدی) یک واقعیت تاریخی است که زنجیره تولید را متحول کرده و مرغداران فعلی با همین هزینه‌ها در حال فعالیت هستند. بنابراین، نمی‌توان این تکانه را دوباره به بازار منتسب کرد؛ بلکه باید به‌عنوان پیش‌زمینه‌ای برای تحلیل جهش دوم در نظر گرفته شود.

- **جهش دوم یک تهدید جدی و دست کم گرفته شده است:** افزایش ۴۳ تا ۶۴ درصدی نسبت به قیمت های فعلی بازار، یک تکانه قیمتی جدید و کاملاً مستقل محسوب می شود. اگر سیاست گذار تصور کند که فقط با ۱۴.۶ درصد افزایش (ناشی از تغییر نرخ ارز) مواجه است، دچار خطای محاسباتی فاحشی شده و تمهیدات جبرانی ناکافی خواهد داشت.
- **اولویت سیاست گذاری، حفظ قیمت بازار فعلی است:** با توجه به اینکه قیمت بازار فعلی به عنوان خط پایه واقعی تولید و مصرف شناخته می شود، هرگونه حرکت به سمت سناریوی ۱۷۵ هزار تومانی باید با یارانه جبرانی کامل همراه باشد تا قیمت نهایی برای تولیدکننده تغییری نکند. در غیر این صورت، افزایش ۴۳ تا ۶۴ درصدی قیمت نهاده ها، مستقیماً به افزایش حداقل ۳۰ تا ۴۰ درصدی قیمت گوشت مرغ و تخم مرغ در سطح خرده فروشی منجر خواهد شد که با توجه به تورم موجود، یک فاجعه اقتصادی-اجتماعی محسوب می شود.
- **نیاز به سیاست های متفاوت برای نهاده های مختلف:** با توجه به اینکه دانه سویا و جو در جهش دوم آسیب پذیرتر هستند (افزایش بیش از ۶۰٪)، دولت باید برای این دو نهاده، سهمیه های ارزی ویژه یا یارانه های بیشتر اختصاص دهد، در حالی که ذرت و کنجاله سویا با افزایش ۴۳٪، فشار کمتری را متحمل می شوند و می توان از ابزارهای تنظیم بازار معمول برای آنها استفاده کرد.

(۵) پیشنهادها و راهکار سیاستی

همان گونه که اشاره شد، قیمت بازار فعلی، نه برابر با ارز ۱۵۲ هزار تومانی و نه برابر با ارز ۲۸ هزار و پانصد است؛ بلکه حاصل یک تعادل مصنوعی با یارانه های پنهان است. بنابراین، حرکت به سمت ارز ۱۷۵ هزار تومانی، به جای افزایش ۱۴.۶ درصدی (نسبت به ۱۵۲)، در عمل افزایش ۴۳ تا ۶۴ درصدی نسبت به قیمت های فعلی بازار را به همراه خواهد داشت که بسیار هشداردهنده است. با عنایت به اینکه جهش اول (۲۸ هزار و پانصد به بازار فعلی) قبلاً رخ داده و بازار خود را با آن تعدیل کرده است، پیشنهادات سیاستی زیر صرفاً برای مدیریت با جهش ۴۳ تا ۶۴ درصدی آتی طراحی شده اند:

۱. **تداوم و تقویت یارانه جبرانی فعلی (نه حذف ناگهانی):**

از آنجایی که قیمت بازار فعلی به واسطه یارانه های پنهان پایین تر از سطح ۱۵۲ هزار تومان نگه داشته شده، در صورت افزایش نرخ به ۱۷۵ هزار تومان، دولت باید همان یارانه قبلی را به صورت نقدی و شفاف به تولیدکننده پرداخت کند تا قیمت نهایی برای مرغداران تغییری نکند و به جای تخصیص ارز، مابه تفاوت ۴۳ تا ۶۴ درصدی به حساب مباشران واریز شود.

۲. آزادسازی تدریجی و هدفمند (مدیریت انتظارات):

به جای اعلام افزایش یک باره، سناریوی ۱۷۵ هزار تومانی را طی یک بازه ۶ ماهه با افزایش های ماهانه ۷ تا ۱۰ درصدی به بازار اعلام کنند تا مرغداران بتوانند جیره نویسی خود را بهینه کنند و از التهاب و احتکار نهاده جلوگیری شود.

۳. ممنوعیت خروج نهاده‌های یارانه‌ای از چرخه تولید:

در دوره انتقال، نظارت دقیق‌تری بر زنجیره توزیع نهاده‌ها اعمال شود تا نهاده‌های خریداری‌شده با ارز ۱۵۲ هزار تومانی (یا یارانه‌دار) به بازار آزاد یا واحدهای غیرمجاز سرازیر نشوند. این کار با اتصال سامانه‌های توزیع به سامانه دامپزشکی و جهاد کشاورزی امکان‌پذیر است.

۴. انعقاد قراردادهای سلف (پیش‌خرید) با قیمت ثابت:

شرکت پشتیبانی امور دام، قراردادهای سلف ۶ تا ۱۲ ماهه با واردکنندگان و مرغداران بزرگ منعقد کند تا قیمت نهاده‌ها را در همان سطح بازار فعلی (یا با افزایش حداکثر ۱۰٪) تثبیت نماید. این کار ریسک نوسان ارز را از دوش تولیدکننده برمی‌دارد.

۵. بهره‌گیری از ظرفیت واردات از کشورهای همسایه با توافقات پولی دوجانبه:

با کشورهای دارای مازاد تولید (مانند روسیه و ترکیه)، قراردادهای پایایی (تهاثر نفت/گاز در ازای نهاده) منعقد شود تا نیاز به تأمین ارز ۱۷۵ هزار تومانی برای واردات تا حد امکان کاهش یابد و وابستگی به نرخ بازار آزاد کم شود.

۶. کاهش هزینه‌های سربار داخلی (حمل و انبار):

اگرچه هزینه‌های ترخیص و انبارداری (۲۵۰ تومان) در مقابل تکانه ارزی ناچیز است، اما با مکانیزه‌سازی بنادر و کاهش زمان ترخیص، می‌توان این هزینه ثابت را تا ۳۰ درصد کاهش داد و حداقل ۱ تا ۲ درصد از فشار افزایش قیمت را خنثی کرد.

۷. تأمین سرمایه در گردش برای واحدهای تولیدی و ذخایر راهبردی

برای عبور از شرایط آتی تأمین سرمایه در گردش واحدهای دام، طیور و آبزیان به ویژه برای واحدهای کوچک مرغداری و دامداری و تأمین نقدینگی ریالی و ارزی مورد نیاز شرکت پشتیبانی امور دام برای تأمین کالاها از منابع داخلی و بین‌المللی در زمان مورد نیاز ضروری به نظر می‌رسد.

(۶) منابع استفاده شده:

۱. قانون بودجه سال ۱۴۰۴ کل کشور، لینک: irna.ir
۲. سامانه قیمت‌گذاری (ITPNews)، لینک: itpnews.com
۳. پایگاه داده‌های اقتصادی (Trading Economics)، لینک: tradingeconomics.com
۴. پایگاه نوربیزین (Noorbusiness)، لینک: noorbusiness.com
۵. پایگاه قیمت‌های غلات (GrainsPrices)، لینک: grainsprices.com
۶. کتاب مقررات صادرات و واردات، نرخ تعرفه واردات نهاده‌های دامی، لینک: mehrnanjan.com
۷. سامانه مبادلات ارزی و طلای ایران، نرخ ارز معاملات بازارگاه، لینک: ice.ir
۸. مجموعه گزارش‌های وزارت جهاد کشاورزی
۹. مجموعه گزارش‌های بانک مرکزی

سازمان تحقیقات،
آموزش و ترویج کشاورزی

یادداشت سیاستی

دفتر امور اقتصادی

سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی

تهران، بزرگراه چمران، خیابان یمن، بلوار دانشجو، سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج

تلفن: ۰۲۱-۷۹۰۳۶۷۳۱